

- Archeologie van de Middeleeuwen en de Moderne Tijden in de drie Belgische gewesten en aangrenzende gebieden
- Archéologie du Moyen Âge et des Temps Modernes dans les trois régions belges et les pays limitrophes
- Mittelalterliche und Neuzeitliche Archäologie in den drei Belgischen Regionen und Nachbargebieten

ARCHAEOLOGIA MEDIAEVALIS 41

KRONIEK
CHRONIQUE
CHRONIK

GENT 2018

41e COLLOQUIUM – GENT – PROVINCIAAL ADMINISTRATIEF CENTRUM ‘HET ZUID’
15-16/03/2018

41e COLLOQUE – GAND - PROVINCIAAL ADMINISTRATIEF CENTRUM ‘HET ZUID’

Organiserend comité / Comité organisateur / Veranstaalugskomitee
vzw Archaeologia Mediaevalis asbl

met de medewerking van / Avec la collaboration de / in Zusammenarbeit mit :

Stad Gent, De Zwarte Doos, Stadsarcheologie

Provinciebestuur Oost-Vlaanderen

Directie Monumenten en Landschappen, Brussel Stedenbouw en Erfgoed, Brussels Hoofdstedelijk Gewest / Direction des Monuments et Sites, Bruxelles Urbanisme et Patrimoine, Région de Bruxelles-Capitale

Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis (KMKG) / Musées royaux d’Art de d’Histoire (MRAH)

Service public de Wallonie, Agence Wallonne du Patrimoine

Omslag / Couverture / Titelblatt:

Uitsnede van het Panoramisch Gezicht op Gent (1534) (Stad Gent, STAM);

Sfeerfoto vlakdekkend onderzoek Gentbrugse Meersen 2014 ; Coupefoto proefsleuvenonderzoek

Drongen begraafplaats 2017; Sfeerfoto vlakdekkend onderzoek Gentbrugse Meersen 2014 (Stad Gent, De Zwarte Doos, Stadsarcheologie)

Tekst lay-out / Mise en page / Seitenlayout

Maarten Berkens

ARCHAEOLOGIA MEDIAEVALIS

Archeologie van de Middeleeuwen en de Moderne Tijden in de drie Belgische gewesten en aangrenzende gebieden
Archéologie du Moyen Âge et des Temps Modernes dans les trois régions belges et les pays limitrophes
Mittelalterliche und Neuzeitliche Archäologie in den drei Belgischen Regionen

ARCHAEOLOGIA MEDIAEVALIS 41

GENT

PROVINCIAAL ADMINISTRATIEF CENTRUM 'HET ZUID'

WOODROW WILSONPLEIN 2

Redactie / Rédaction / Redaktion:

Fr. Chantinne - B. Claes – Ph. Mignot

Redactiecomité - Comité éditorial – Leitartikelausschuss:

Luc Bauters (Prov. Oost-Vlaanderen), Frédéric Chantinne (SPW/AWaP), Britt Claes (KMKG Brussel),
Ann Degraeve (DML Brussel-Hoofdstad), Stéphane Demeter (DMS Bruxelles-Capitale), Alexandra De
Poorter (KMKG Brussel), Marie Christine Laleman (Stadsarcheologie Gent), Philippe Mignot
(SPW/AWaP), Geert Vermeiren (Stadsarcheologie Gent)

Archeologisch onderzoek naar het verdwenen middeleeuwse dorp Koksijde: voorlopige resultaten van recent onderzoek aan de Zeelaan (W.-VI.)

DAVID DEMOEN, ALEXANDER LEHOUCK & NICK KREKELBERGH

Inleiding

Koksijde herbergt als deelgemeente twee geagglomereerde toeristische badplaatsen (Koksijde-bad en Sint-Idesbald), op enkele kilometers van het meer landinwaarts gelegen dorp. Tussen beide ligt een imposant duinenlandschap. Onder het duinzand bevinden zich de overblijfselen van het verdwenen middeleeuwse dorp Koksijde, in de loop van de 17de en 18de eeuw getroffen door oprukkend zand. Naar aanleiding van de renovatie van een winkelpand aan de Zeelaan kregen archeologen (BAAC Vlaanderen bvba) in de zomer van 2017 de kans om de middeleeuwse dorpskern archeologisch te onderzoeken. De eerste onderzoeksresultaten worden hier kort voorgesteld.

Historische en archeologische voorkennis

Over het middeleeuwse dorp Koksijde is niet zoveel bekend. Het dorp ontwikkelde zich vermoedelijk in de 12de eeuw rond een adellijk hof met private bidplaats, *Symonis capella* genaamd, en wordt voor het eerst in 1216 genoemd. In de 13de eeuw had de bidplaats al een parochiestatuut. Het dorp zelf bestond wellicht uit wat verspreide rurale bewoning.

Eveneens belangrijk was de landschappelijke setting aan de oevers van een getijdenrivier, een nu verdwenen aftakking van de IJzer met toegang tot de Noordzee. Vanaf de 14de eeuw zou deze geleidelijk aan verzanden. De etymologie van Koksijde verwijst naar een aanlegplaats of haventje van een persoon met de naam '(de) Kok'.

Eind 16de eeuw raakt het dorp betrokken in de Tachtigjarige oorlog (zgn. Godsdienstoorlogen) en werd ze verwoest. Door het aflatende duinbeheer moest ze ook nog eens zandverstuivingen ondergaan. De nederzetting werd in de eerste helft van de 17de eeuw heropgebouwd, maar kreeg in de tweede helft van die eeuw opnieuw met oorlogsteisteringen en duinverstuivingen te maken. Het heropgebouwde dorp was dus geen lang leven beschoren. Aan het begin 18de eeuw werd de oude dorpslocatie definitief verlaten en verplaatst naar de huidige locatie. Hierdoor zijn maar weinig oude kaarten voorhanden die ons iets kunnen leren.

De archeologische gegevens over het dorp zijn schaars. Archeologische prospecties in de jaren 1920 en 1930 hadden de locatie bepaald, maar de gegevens blijven vaag. Begin de jaren 1950 werden bij archeologische opgravingen aan de Helvetialaan (aangrenzend straat ten noordoosten van het onderzoeksterrein) enkele menselijke begravingen aangetroffen en heel wat bouwpuin, vermoedelijk van de kerk. Midden jaren 1980 leverde een onderzoek op een aansluitend perceel opnieuw enkele menselijke skeletten op en wat bouwpuin. De laatste vondst was in 2005; bij bouwwerken kwam de grafplaat van een 17de-eeuwse

kerkmeester aan het licht. Al deze gegevens zijn helaas onvoldoende bestudeerd en/of geregistreerd. Op basis hiervan ging men er in de jaren 1980 vanuit dat de kerklocatie zich op het huidige onderzoeksterrein zou bevinden (LEHOUCK 2010; TERMOTE 2013).

Archeologisch vooronderzoek

In september 2016 verrichtte BAAC Vlaanderen bvba een landschappelijk bodemonderzoek (mechanische boringen) om meer inzicht te verwerven in de stratigrafische opbouw. De resultaten van dit onderzoek waren alvast veelbelovend: er werd minstens één humeuze, antropogene laag aangetroffen. Enkele scherven lieten toe deze laag in de middeleeuwen te dateren (DYSELINCK 2016).

Er werden in juli 2017, eveneens door BAAC Vlaanderen bvba, verdere inzichten ingewonnen voor het bepalen van de archeologische waarde van het terrein. Dit gebeurde op basis van vier proefputten. De onderzoeksresultaten toonden aan dat het middeleeuwse niveau zich uitstrekte over vrijwel het gehele onderzoeksterrein, met in de noordoostelijke zone (d.i. dicht bij de archeologische vondsten uit vorige eeuw) een complexe stratigrafie van meerdere leef- en ophogingslagen. Het sporenbeeld was veelbelovend: enkele kuilen bevatten gebruiks aardewerk en bouwceramiek (middeleeuwse baksteen); verder waren er ook twee paalkuilen die mogelijk behoren tot de paalzetting van een grotere structuur. Deze middeleeuwse niveaus werden afgedekt door een vrij dik pakket duinzand en gevolgd door een tweede bewoningslaag met vondstmateriaal uit de 17de en 18de eeuw (DEMOEN 2017).

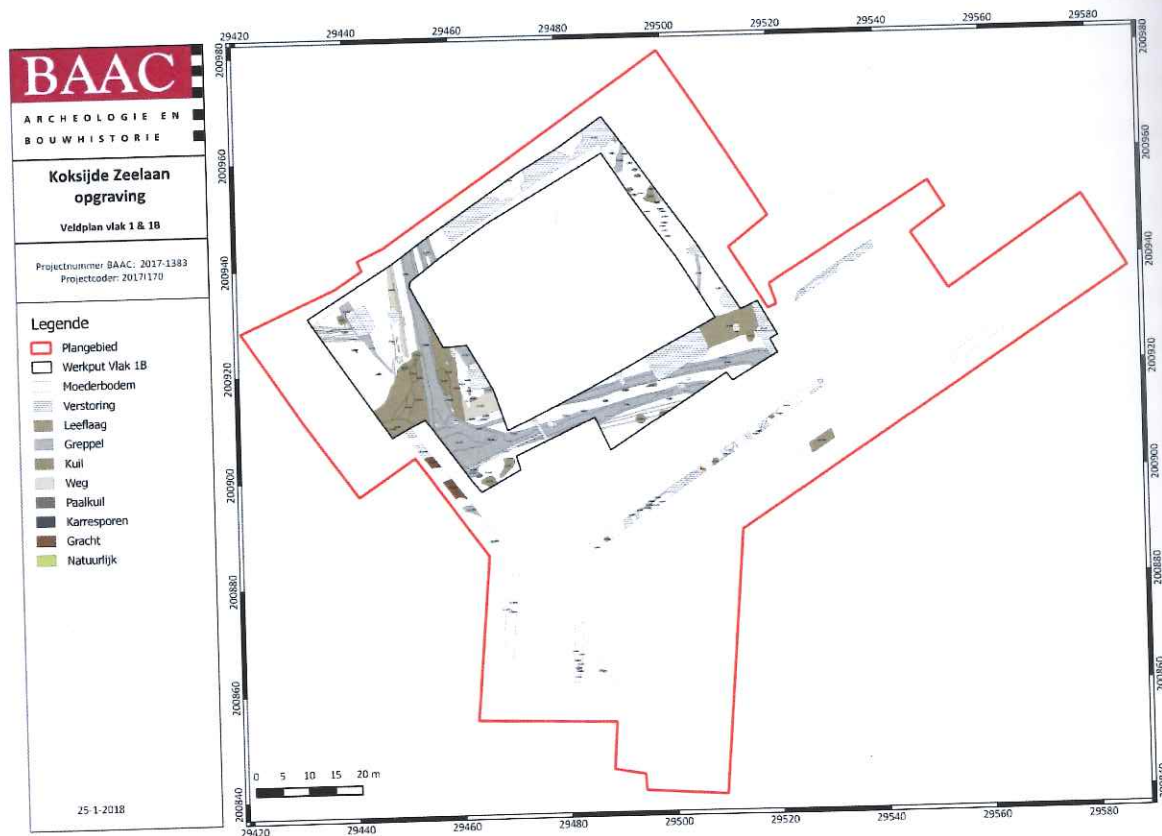

Fig. 1a: Overzichtskartaal vlak 1 & 1B

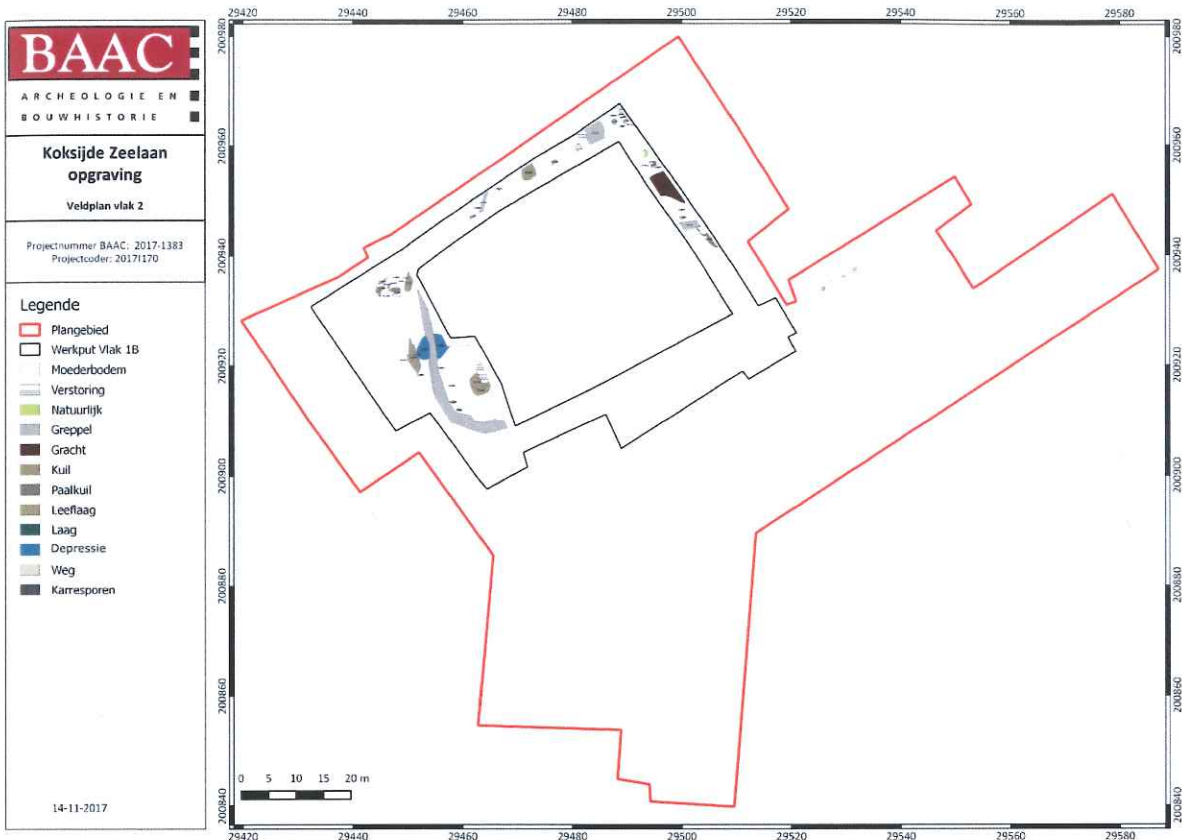

Fig. 1b: Overzichtskartaal vlak 2

Archeologische opgraving

In oktober 2017 startte de opgraving. Enkel de zones die bij de geplande bouwwerken verstoord zouden worden, werden archeologisch onderzocht (samen zo'n 720 m²). Tijdens de opgravingen kon de grondwatertafel niet voldoende onder het oudste sporenvlak worden gebracht, waardoor de diepere sporen (zoals grachtvullingen) onvoldoende konden onderzocht worden.

Bewoningssporen late 12de/13de - 16de eeuw

Het oudste archeologische niveau moet in de 12de/13de of de eerste helft van de 14de eeuw gedateerd worden. Er waren twee sporenclusters met dateerbaar materiaal. De belangrijkste cluster bevond zich in de noordoostelijke hoek van het onderzoeksterrein (dit grenst aan de terreinen waar reeds vroeger onderzoek werd gepleegd): overblijfselen van een rechthoekige houten structuur (slechts een deel ervan valt binnen de werkput), enkele greppels en twee opvallende puinkuilen. Die laatste was gevuld met aardewerk en een vrij grote hoeveelheid bouwpuin (o.a. natuurstenen bouwelementen in Doornikse steen, enkele fragmenten van een bakstenen lijst). De bouwelementen werpen een bescheiden blik op de architectuur van de middeleeuwse bakstenen kerk, die in de nabije omgeving stond. Verder bevatte één van de kuilen een vrijwel intacte vijzel in witgele kalksteen. De kuilen vertegenwoordigen de afbraak van de kerk of andere bebouwing ter hoogte van het oude,

laatmiddeleeuwse Koksijde. Ze werden immers aangelegd tijdens of net na het verlaten van de nederzetting.

Een tweede sporencluster (enkele kuilen en paalkuilen) bevond zich aan westelijke zijde van het onderzoeksterrein. Het is (voorlopig) moeilijk de sporen ruimtelijk en functioneel te interpreteren. Zo behoren de twee paalkuilen alvast niet tot de paalzetting van een structuur en lijken de kuilen (vnl. gevuld met gebruiksaardewerk; geen bouwpuin) eerder willekeurig ingeplant. Meer duidelijkheid hierover ligt wellicht buiten de opgravingsput in westelijke richting. De stratigrafie wijst hier op een relatief eenvoudige, rurale bewoningshorizont, die bestond uit een organische, relatief dunne leeflaag. Dat contrasteert sterk met de complexere stratigrafie van meerdere leeflagen en ophogingen in de noordoostelijke hoek van het onderzoeksterrein.

Fig. 2: Het grachtensysteem (links) met wegtracé in het vlak (WP01, vlak 02)

Tussen beide sporenclusters bevond zich een grachtensysteem en een wegtracé. Die waren uiteraard bepalend voor de landschappelijke indeling. Het grachtensysteem omvatte twee brede parallelle grachten die het onderzoeksterrein in noord-zuidelijke richting doorkruisten. In de zuidwestelijke hoek van het onderzoeksterrein bogen de greppels af in oostelijke richting. De vulling bestond uit een organisch rijk donkergrijs tot -bruin pakket, afgezet toen de sporen watervoerend waren. Daarbovenop bevond zich fijn zand, d.i. ingestoven duinzand. In het westelijke deel van het onderzoeksterrein werden de grachten geflankeerd door een wegtracé. Het spaarzame vondstmateriaal op het traject (o.a. ook uit de vulling van

de watervoerende gebruiksfase) dateert uit de tweede helft van de 15de en de eerste helft van de 16e eeuw. Het is niet duidelijk wanneer de structuren aangelegd werden. In de tweede helft 17de- en 18de eeuw werden de sporen min of meer bedekt door duinzand. Dit wordt bevestigd door historische kaarten zoals die van het kadaster: daarop wordt geen enkele landschappelijke indeling meer weergegeven, wat impliceert dat deze volledig in onbruik raakte. wat aangeeft dat ze behoren tot een fossiel landschap, bedekt door duinzand.

Fig. 3: Noordelijke profielregistratie, met de opeenvolging van verschillende nederzettingshorizonten en duinafzettingen

De lage vondstconcentratie laat een perifere zone van het dorpsareaal of een extensieve rurale omgeving met verspreide bewoning vermoeden. Het is duidelijk dat de kerklocatie net buiten de werkput ligt, in de omgeving waar in 2005 de grafplaat van de kerkmeester werd gevonden. Dit verklaart ook de hogere concentratie aan bouwafval in noordoostelijke hoek van het onderzoeksterrein. Mogelijk lag de kerk niet centraal in het dorp en is er meer bewoning te verwachten aan oostelijke zijde van de kerklocatie. Dit sluit aan met vroegere vaststellingen.

Bewoningssporen 17de eeuw

Historische gegevens geven aan dat de nederzettingkern na de godsdienstoorlogen een nieuw leven ingeblazen werd. Zo zou de kerk heropgebouwd zijn. Veel sporen uit deze tweede fase zijn er niet gevonden. Die beperken zich tot de overblijfselen van een houten

structuur (houten gebouw of omheining?) in de nabijheid van de vermoedelijke kerklocatie. Deze structuur viel, zoals eerder aangegeven, grotendeels buiten de werkput. Op basis van stratigrafische gegevens en de vondstcollectie, worden deze sporen voorlopig in de 17de eeuw gedateerd.

Besluit en verder onderzoekspotentieel

Dankzij het archeologisch onderzoek aan de Zeelaan in Koksijde hebben we nu voor het eerst een inzicht in de dorpsstructuur en kunnen we ook de kerklocatie preciezer situeren. Die bevond zich niet op het onderzoeksterrein, zoals uit vroeger onderzoek werd gesuggereerd, maar vermoedelijk op de aansluitende percelen ten noorden/noordwesten van het terrein, in de omgeving waar in 2005 de grafplaat van kerkmeester Pieter Missiaen werd gevonden.

De aangetroffen structuren (grachten, greppels, kuilen) wijzen op een extensieve rurale omgeving en zetten enkele lang verdwenen wegtracés en aansluitende parcelering uit de 12de/13de tot de 18de eeuw weer op de kaart. De lage densiteit aan bewoning laat een verspreide bewoning vermoeden. Een andere mogelijkheid is dat de kerklocatie niet centraal in het dorp lag en dat de meeste bewoning zich meer oostwaarts zou bevinden. Die denkplaatse is vroeger al gesuggereerd.

Het was helaas niet mogelijk enkele diepere sporen in het oudste sporenvak grondig te onderzoeken. Daarom werden vier aanvullende mechanische grondboringen geplaatst om daar alsnog een inzicht in te hebben. Verder onderzoek zal nu vooral inzetten op landschapshistorische inzichten. Natuurwetenschappelijke methoden op de verzamelde bodemstalen zullen meer inzichten verschaffen in het middeleeuwse cultuurlandschap en de landschappelijke evolutie (o.m. de gevolgen van duinverstuivingen en mariene invloeden) in de omgeving van het verdwenen duindorp.

Bibliografie

DEMOEN D., 2017, *Nota Koksijde Zeelaan, Deel 2: Verslag van Resultaten*, BAAC Vlaanderen. Rapport 607, Gent.

DYSELINCK T., 2016, *Archeologienota Koksijde, Zeelaan. Deel 2: Verslag van Resultaten*, BAAC Vlaanderen, Gent.

LEHOUCK A., 2010, Het verdwenen landschap en de etymologie van Koksijde. Een landschapshistorische benadering op basis van plaatsnamen, in: DE CALUWE J., VAN KEYMEULEN J. (eds), *Voor Magda: Artikelen voor Magda Devos bij haar afscheid van de Universiteit Gent*, Gent, p. 397-419.

TERMOTE J., 2013, *Cultuurhistorische atlas van de Westhoekdorpen*, Brugge.